

Beginjaren van de kunstmatige inseminatie bij rundvee in Vlaanderen

Deel 1: Start aan de jonge Gentse veeartsenijschool en in Oost-Vlaanderen (1946-1950)

G. Sierens, L. Devriese, P. Bonte

Museumcollectie Diergeneeskundig Verleden Merelbeke

devriese.okerman@skynet.be

INLEIDING

Welke dierenarts herinnert zich niet de naam Spallanzani, de Italiaanse experimentele bioloog avant la lettre uit de 18^{de} eeuw? Zijn inseminaties waren nog rudimentair. Ze bestonden erin het ejaculaat uit een gedekt dier weg te nemen en dit over te brengen in een ander. Stilaan ontwikkelde de kunstmatige inseminatie (KI) praktijk zich in verschillende landen tijdens de eerste helft van de 20^{ste} eeuw op grotere schaal. Instrumenten werden ontworpen en verdunningstechnieken werden uitgetoet. Ook bij ons werd al vóór de Tweede Wereldoorlog hier en daar geïnsemineerd bij rundvee. Zo koesterde Georges Vandeveld (1883-1941), de eerste Gentse titularis van de cursussen veeverloskunde en rundveeziekten, die zijn kortstondig professoraat combineerde met de landelijke praktijk,

een speciale belangstelling voor nieuwe technieken, zoals KI (Vandeplassche, 1960). Dit alles gebeurde echter geïsoleerd en op weinig consistente, eerder experimentele wijze.

De allerbelangrijkste motivatie om KI meer systematisch (en gesubsidieerd!) te introduceren kort na de Tweede Wereldoorlog, was de preventie van dekinfecties veroorzaakt door *Tritrichomonas* (toen *Trichomonas*) *foetus* en *Campylobacter* (toen nog *Vibrio*) *foetus* (Figuur 1). Het virale IPV (infectieuze pustuleuze vulvovaginitis), veroorzaakt door het boviene herpesvirus 1, werd pas vele jaren later onderkend als een seksueel overdraagbare aandoening (SOA). Ook brucellose hield toen lelijk huis in de rundveestapel. Dit alles had tot gevolg dat er uiterst streng moest gelet worden op het voorkomen van infecties. Het land had immers net een oorlog met de daarbij horende hache-

Trichomoniosebestrijding

Aanvraag tot gesubsidieerde inseminatie

M. *Bruynseeb. Fa.*....., wonende te *Herenthout*.....straat, n^o.....
 verlangt deel te nemen aan de trichomoniosebestrijding en vraagt dienvolgens de inseminatie van zijn koeien en vaarzen.

De veestapel zal onderzocht worden door M.*Mortelmans*....., doctor in de veeartsenijkunde te

Ingeval van trichomoniose, bevestigd door de veeartsenijkundige inspecteur van het district, M.
Van der Haeghen..... te

Figuur 1. Een wapen in de trichomoniosebestrijding: gesubsidieerde inseminatie op besmette bedrijven (formulier gedateerd 1952-1953).

lijke voedselbevoorrading achter de rug en in 1947, in de penibele naoorlogse tijd, woedde bovendien een verwoestende mond- en klauwzeerepidemie.

Op 17 juli 1946 verscheen een ‘Besluit van de Regent’ dat de heersende infecties aanhaalde als beweegreden om aan georganiseerde KI te gaan doen bij rundvee. De “bezaaiingen” werden voorbehouden aan dierenartsen. Inseminaties zonder machtiging door het ministerie van landbouw waren verboden. Het ministerie kreeg de opdracht een gedetailleerd organisatieplan uit te werken en om te zetten in een ministerieel besluit. Het zou echter nog bijna twee jaar duren vooraleer het zover was.

Maar ondertussen was aan de piepjonge Gentse veeartsenijschool en in de directe omgeving daarvan, het een en ander in gang geschoten. Er werd niet zo maar geëxperimenteerd, er werd ook gestudeerd en georganiseerd. Dit verhaal, dat we putten uit de in die tijd gepubliceerde gedetailleerde verslagen en uit de herinneringen van medeauteur G.Sierens, vormt het onderwerp van dit eerste deel over de beginjaren van de kunstmatige inseminatie bij rundvee in Vlaanderen.

EERSTE GENTSE INITIATIEVEN

Onmiddellijk na de oorlog ondernam de nog jonge professor Vandeplassche, afgestudeerd aan de Gentse Veeartsenijschool in 1939, in zijn legendarische onvermoeibare stijl, initiatieven om het terrein van de kunstmatige inseminatie te verkennen en datzelfde even snel ook te implementeren. Al in april 1946 richtte hij het voor België eerste ‘Centrum voor Kunstmatige Inseminatie bij Rundvee’ op. Hij liep hierbij voor op de wetgeving, maar dat gebeurde zonder twijfel wel in samspraak met het ministerie. Volgens een getuigenis van hemzelf was dit gegroeid uit een ‘Comité voor Sterliteitsbestrijding’ dat al eerder bestond (Vandeplassche, 1948). Jaarlijks verschenen verslagen van dit comité in het Vlaams Diergeneeskundig Tijdschrift (vanaf 1947 tot 1990). Gesteund door de provincie Oost-Vlaanderen startte Vandeplassche met een bescheiden veldproef op 202 dieren in de regio Overmere, waar toen een besmettelijke dekinfectie zeer ernstige steriliteit bij rundvee veroorzaakte. Het centrum beschikte toen nog niet over een eigen stier. Men betrok het sperma uit een plaatselijke private stierhouderij.

In het najaar van 1946 ontving het Centrum van het Instituut voor Wetenschappelijk Onderzoek in Nijverheid en Landbouw (IWONL) een eerste belangrijke subsidie. Dankzij deze gift kon het centrum een eerste eigen stier, PAX 42/253, aankopen. De bijdrage stelde Vandeplassche ook in de mogelijkheid om samen met de rijksveeteeltconsulent, dierenarts Raoul Butaye, eveneens werkzaam in het Gentse, in de VS nader kennis te maken met de organisatie van KI en zijn effecten op de selectie (Figuur 2). Het hoofddoel van de reis was Clynton (New Jersey) waar in 1938, gedeeltelijk naar Deens voorbeeld, een eerste KI-vereniging ontstaan was. Nog tijdens de oorlog was deze nieuwe benadering via vers verdund sperma daar ongelooflijk



Figuur 2. Inseminatiebewijsjes. Het adres is dat van Dr. Raoul Butaye, rijksveeteeltconsulent.

snel gegroeid. In 1942 waren er al 900 stieren ingeschakeld en werden er meer dan één miljoen koeien “bezaaid”. De Europese bezoekers bestudeerden er niet enkel de techniek, maar vooral ook de organisatie van de KI-verenigingen en KI-centra tot en met de financiële kant van de zaak (Vandeplassche en Butaye, 1947).

De Gentse (KI-)stier(en) en een standkoe, gebruikt voor het opstijgen van de spermadonor, waren gehuisvest in een afzonderlijk gebouwtje bij de lokalen van de morfologie (anatomie). Het stond er tamelijk verborgen tussen de struiken van het vroegere Casinopark. Toegang was streng verboden, geen overbodige maatregel op een terrein gebruikt voor de aan- en afvoer van kliniekpatiënten. Een mond- en klauwzeerinfectie bijvoorbeeld, zou fataal geweest zijn. Het geheel stond onder de hoede van Albert Remue, tevens chauffeur van de Buitenpraktijk.

Op 30 november 1947 werd in Gent een studiedag gehouden waarop naast de bevindingen van de studiereis een uitgebreid rapport “Eén jaar kunstmatige inseminatie” gepresenteerd werd (Doorme, 1947). Hilaire Doorme, in 1940 afgestudeerd aan de Veeartsenijschool, was toen reeds professor benoemd aan de Rijkslandbouwhogeschool te Gent (heden Faculteit Bio-ingenieurswetenschappen).

SUBCENTRUM IN ZOMERGEM EN EERSTE VOLTijdSE INSEMINATOR

Eveneens in 1946 werd de pasafgestudeerde veearts Marcel De Dobbelaere (Figuur 3) aangesteld in het 'subcentrum' Zomergem, dat later ook als verdeelcentrum voor inseminerende practici diende. De planning voorzag een duizendtal te insemineren dieren in tien tot twaalf gemeenten met een koeienpopulatie van ongeveer 10.000 stuks. De Dobbelaere voerde, per motorfiets, als allereerste Vlaamse voltijdse inseminator zijn inseminaties uit in gemeenten rondom Zomergem. Zijn dienstbetoon werd vermaard, vooral omdat hij met die motorfiets nogal vlot tot in de weiden reed. Hij kreeg dan ook de bijnaam 'de vliegende stier', een benaming die later ook elders gangbaar werd. Een halftijdse practicus-inseminator werd in april 1947 toegevoegd.

PAX bleek achteraf onvoldoende vruchtbaar. Hij kreeg gelukkig al in september 1947 het gezelschap van twee door het centrum aangekochte stieren. Dit waren aankopen waarbij telkens rekening moest gehouden worden met heel wat plaatselijke toestanden. Zo konden de door de fokkers het hoogst gewaardeerde stieren niet altijd verworven worden, omdat ze in handen waren van veebonden of van particulieren die ze slechts tegen ongelooflijke prijzen wilden afstaan.

Door voorlichting, vooral via voordrachten, en door het verplicht vooraf inschrijven van de hele stal werd voorkomen dat enkel of overwegend moeilijk te bevruchten of onvruchtbare dieren zouden aangeboden worden voor KI. Naast een voltijdse en een halftijdse inseminator, werden er in 1949 nog vier practici ingeschakeld.

Op heel beperkte schaal werd er verder nog steeds in Overmere geïnsemineerd en in het Gentse ook door de Buitenpraktijk van de veeartsenijschool. Dit laatste gebeurde vooral met didactische bedoelingen. Zo werkte in 1950 op de veeartsenijschool aan het Gentse Casinoplein een kleine, maar goed georganiseerde KI-dienst onder de kundige leiding van professor Marcel Vandeplassche. Zijn voornaamste medewerkers waren toen Fernand Paredis en iets later vooral Aloïs Vereertbruggen. Na hun afstuderen waren ze in dit nieuwe project terechtgekomen als zogenaamde dierenartsen-internen. Ze kregen een kamer boven de kliniekstallen toegewezen en hielpen bij de permanentie in de klinieken en de buitenpraktijk, samen met de studenten-internen. Medeauteur Gerard Sierens, afgestudeerd in 1950, was eveneens op die manier betrokken bij dit gebeuren, eerst als laatstejaars-intern en tot 1955 als 'nachtassistent'.

EERSTE PROVINCIAAL CENTRUM

Het eerste erkende provinciaal centrum voor kunstmatige inseminatie werd op 1 januari 1949 opgestart te Gent en bestuurd door het provinciaal comité, samengesteld uit diergeneeskundige inspecteurs, rijksveeteeltconsulenten en afgevaardigden van veekweeksyndicaten, veebonden en het provinciaal verbond voor



Figuur 3. De allereerste fulltimeinseminator, Dr. Marcel De Dobbelaere, fier poserend, niet als 'vliegende stier' bij zijn motorfiets maar naast zijn wellicht eerste auto.

veeziektenbestrijding. Dit zou ook de samenstelling worden van alle latere provinciale verenigingen voor kunstmatige inseminatie (PVKI's). Dit eerste comité werd wel aangevuld met de professoren Vandeplassche en Doorme. In de praktijk veranderde er niets.

Begin 1950 had het centrum vier fulltime-inseminatoren in dienst en beschikte het over vijf stieren. Daarnaast werden de "bezaaiingen" uitgevoerd door tien practici. In een zestal gemeenten om en rond Zomergem werd in 1949 ongeveer een derde van de runderen door het centrum "bezaaid", in Oostwinkel zelfs 75%. Vrijwel alle andere gemeenten waar 10% of meer van de koeien geïnsemineerd werd, lagen in de noordelijke helft van de provincie Oost-Vlaanderen (Doorme 1950).

TECHNIEK

De in de pioniersjaren gebruikte techniek werd in detail beschreven door Vandeplassche en Paredis (1947). Driemaal per week, in de vroege morgen, na-



Figuur 4. Het eerste type insemineerinstrument met houder voor carpule.



Figuur 5. Carpule in insemineerinstrument (detail).



Figuur 6. Zalfspuit voor de intrapreputiale behandeling van trichomonose bij stieren.

men de dierenartsen-internen sperma af. De ejaculaten werden onmiddellijk onderzocht in het laboratorium van de Verloskundekliniek. Indien goed bevonden, werden ze verdund met de voorgeschreven sperma-verdunner, in die tijd op basis van eigeel. Hieraan werd in de eerste jaren een sulfonamide toegevoegd (Vandeplassche en Paredis, 1947; Doorme 1950). Het verdunde sperma werd met pipetten verdeeld in gesteriliseerde carpules à rato van 1 ml per dosis. Deze carpules, glazen buisjes met rubber stopjes aan beide uiteinden, waren hergebruikte recipiënten van cocaïnerivaten aangewend door tandartsen voor lokale verdoving (Figuur 4 en 5). Enkele tandartsen 'spaarden' deze recipiënten voor de KI-dienst, iets wat snel bekend geraakte onder hun collega's en hun klanten. Onvermijdelijk deden pittige verhalen de ronde over deze manier van werken, verhalen die maar klein bier waren vergeleken met wat over de praktijken van de KI-dierenartsen verteld werd.

In een later stadium werd eidooier vervangen door gehomogeniseerde en gepasteuriseerde koemelk waaraan een kleurstof toegevoegd werd. Bijhorende kaartjes met gegevens over deze spermahoudende carpules droegen een overeenstemmende kleur. Vergissingen waren echter niet uit te sluiten. Af en toe werd er een kalf geboren met eigenschappen die duidelijk niet overeenstemden met deze van de veronderstelde vader.

Het verdunde sperma werd geleidelijk afgekoeld, in buisjes van 1 ml verdeeld en in dubbelwandige ijsdozen naar de verschillende inseminatoren gestuurd per auto, tram, bus of trein. Zo kon het sperma op de dag van afname nog gebruikt worden. Deze verzendingswijze bood (toch enige) bescherming tegen breuk en opwarming in de auto van de dierenarts-inseminator.

'Verstuurder' van dienst was de altijd correcte en ijverige Albert Remue.

SLOT

Ondertussen was op 25 maart 1948 het eerste ministerieel besluit verschenen dat de runder-KI in België regelde. Provinciale comités en centra voor kunstmatige inseminatie werden opgericht, werkend volgens de richtlijnen van het ministerie van landbouw, dat in de eerste jaren ook tussenkwam in de inrichting- en uitbatingkosten (Besluit van de Regent, 30 juni 1948) meestal aangevuld met provinciale subsidies.

Genitale campylobacteriose (vibriose) zou in Oost-Vlaanderen pas tegen het einde van de zestiger - begin zeventiger jaren met ondersteuning van IWONL-projecten volledig uitgeroeid worden, eerst door alle stieren in de openbare dekdienst te screenen via preputiale spoelingen gevolgd door eliminatie uit de fokkerij; nadien door lokale behandeling met antibiotica (Figuur 6) en uiteindelijk door de vaccinatie van positieve dieren.

In deel twee wordt aan de hand van getuigenissen van KI-medewerkers die actief waren tijdens de pioniersjaren, gepoogd een idee te geven van hoe een en ander verliep in de verschillende Vlaamse provincies.

DANKBETUIGING

Dit artikel kon onmogelijk tot stand komen zonder de schenkingen van instrumenten, handboeken en documentatie in hoofdzaak afkomstig van wijlen Stefaan Devloo, Marcel De Dobbelaere, Gerard De Zutter, Robert Debruyne en Jozef Mortelmans (met dank aan de schenkers Frans Castryck, Hugo De Keijser, Lieven de Zutter, Peter Bols en Roland Vandermeersch). De bij dit artikel gepubliceerde afbeeldingen zijn gemaakt van documenten en instrumenten bewaard in de Museumcollectie Diergeneeskundig Verleden Merelbeke.

REFERENTIES

- Doorme, H. (1947). Een jaar kunstmatige inseminatie. *Kunstmatige Inseminatie bij Rundvee*, Gent, Centrum voor kunstmatige inseminatie, p. 59-96.
- Doorme, H. (1950). De kunstmatige inseminatie bij het rundvee in Oost-Vlaanderen. *Landbouwtijdschrift* 3, 917-939.
- Vandeplassche, M. (1948). Comité voor Steriliteitsbestrijding. Verslag over het werkjaar 1947. *Vlaams Diergeneeskundig Tijdschrift* 17, 27-29.
- Vandeplassche, M. (1960). Georges Vandeveldde. 1883-1941. In: *Rijksuniversiteit Gent. Liber Memorialis 1913-1960*, deel 2, Rectoraat, Gent, p. 477.
- Vandeplassche, M., Butaye, R. (1947). Verslag over een studiereis in de Verenigde Staten Noord-Amerika. *Kunstmatige inseminatie bij rundvee*, Gent, Centrum voor kunstmatige inseminatie, p. 5-30.
- Vandeplassche, M., Paredis, F. (1947). Techniek-problemen in de kunstmatige inseminatie. *Kunstmatige inseminatie bij rundvee*, Gent, Centrum voor kunstmatige inseminatie, p. 34-58.

CHINCHILLABEDROG

In de jaren zeventig van de vorige eeuw verschenen in allerhande kranten en reclamebladen leuke foto's van chinchilla's met teksten die de argeloze lezers voorhielden dat ze rijk konden worden met de kweek van deze schattige diertjes. Een klein achtergebouwtje volstond. De firma zou verder voor alles zorgen. Wie toehapte kreeg, naast facturen, inderdaad chinchilla's die echter wegwijnden en stierven zonder opspoorbare oorzaken. Dierenartsen en autopsiediensten stonden machteloos. Vooral kleine lui werden de dupe van deze handel die in het destijds erg populaire TV-programma 'Echo' uiteindelijk ontmaskerd werd als pure oplichterij.

Luc Devriese

Hoe rijk wilt u worden?



Dat moet u zelf maar weten. Met het kweken van chinchilla's is héél wat te verdienen. Normaal als u weet dat de chinchilla een van de kostbaarste en meest gezochte pelsdieren ter wereld is . . . en zo'n pelsje tot 2.500 F waard is. En toch is het kweken bijzonder eenvoudig: een droge, tochtvrije ruimte volstaat, een weinig voedsel per dag en nauwelijks enkele minuten zorg.

Ja, hoe rijk gaat u worden? De vraag naar goede chinchilla-vellen overtreft het aanbod. De chinchilla

kweekt vlug en verzekert u een flinke winst. Trouwens, met enkele duizenden in handen kunt u al beginnen: aan een winstgevende hobby of een rijkelijke broodwinning. En met CEM bent u zeker: internationaal keurcertificaat, gezondheidsattest en schriftelijk gewaarborgde afname van de jonge dieren.

Vraag nu de gratis, uitgebreide brochure "Het handboek voor de chinchilla-kweek".



BON Graag ontvang ik - gratis en vrijblijvend - de CEM inlichtingsbrochure over het kweken van chinchilla's.



NAAM:

LEEFTIJD:

ADRES:

Poplimontlaan 19
1080 Brussel.
Tél. 02/25.27.97

GR6

884781